

Veranderlijk STEDELIJK GROEN

In honderd jaar kan veel veranderen, toch zijn sommige discussies tot de dag van vandaag nog steeds relevant. Auteur Bart Tritsmans neemt de lezer mee in de geschiedenis van Antwerpen – tussen 1859 en 1973 – en belicht hoe stedelijk groen een rol speelde in het debat over de leefbaarheid van de stad. Het boek neemt de lezer uitgebreid mee in de geschiedenis van de Antwerpse stadsagenda en de houding ten opzichte van stedelijk groen in verschillende perioden. Tritsmans gaat op zoek naar de veranderlijke betekenis van groen in de stad en in welke mate dit onderhevig was aan veranderingen vanuit de maatschappij.

Het boek start in 1859 – in een wereld waarin stedelijk groen zich manifesteerde in een prestigestrijd. Het was de tijd waarin Olmsted het Central Park ontwierp, waarin Hausmann Parijs drastisch verbouwde met boulevards en waar groene pleintjes de industriële stad moesten gaan verfraaien. In die tijd was Antwerpen de minst groene stad van Europa. Het specifieke jaartal markeert de eerste stadsuitbreiding van Antwerpen en illustreert het begin van verschillende pogingen om de stad een groen imago te geven.

In de oude stad was nauwelijks openbaar groen te vinden. In 1859 werd begonnen de stadsomwalling af te breken en een nieuwe stadswijk en groenzones als de *Promenade du Glacis* en het Koning Albertpark aan te leggen, naar de trends uit Parijs en Londen. Kenmerkend was de esthetische functie van het stadsgroen. De groene ruimte was voorbehouden aan de burgerij en ontoegankelijk voor stadsarbeiders. Eind negentiende eeuw botste het stadsbestuur met de normale burger die ook openbaar groen wenste. Stedelijk groen was een strikt gecontroleerde ruimte en bood weinig plaats in het dagelijks leven van de doorsnee Antwerpenaar.

Rond de eeuwwisseling werd ingezien dat stadsarbeiders gezonde ruimtes nodig hadden. Internationaal ging het debat over de levenskwaliteit van steden voor burgers. Suburbanisatie leidde tot een anti-stedelijk karakter. Dit zorgde voor hernieuwde aandacht voor stedelijk groen door de bouw van nieuwe tuinvijken. *Squares* en boulevards bleken niet genoeg. Dit leidde in 1911 tot de aanleg van het Nachtegalenpark. Hoewel dit park voor het 'volk' was, bleek in de praktijk de beïnvloeding van de Antwerpse burgerij nog altijd groot.

Ondertussen 'bedreigde' modernisatie de oude stad. De komst van de auto hinderde het dagelijks leven in de parken. Het Nachtegalenpark werd een slagveld met loopgrachten, bunkers, prikkeldraad en spotlampen. Juist in deze periode kreeg het stedelijk groen een cruciale betekenis voor de burgers van Antwerpen: enerzijds voor recreatie en anderzijds voor de lokale voedselvoorziening. Stedelijk groen werd belangrijk in het dagelijkse leven, wat in het boek uitgebreid wordt geïllustreerd met bijzondere foto's uit die tijd.

In de jaren erna werden groenruimtes in ere hersteld, maar in de publieke debatten werd groen slechts een leuke bijkomstigheid. Stedelijk groen bleef kwetsbaar in een snel veranderde moderne stad. Het groen in het centrum nam af dankzij toenemend autogebruik. De kritiek nam echter toe. Een belangrijke actor was de natuurorganisatie KVNS dat pleitte voor zowel behoud als het creëren van nieuw groen, waaronder een groene stadsring. Burgers vroegen om een gezonde werkstad. Ook architecten en

planners begonnen vraagtekens te zetten bij de naoorlogse planning. We bevinden ons inmiddels in de periode waarin Jane Jacobs haar pleidooi schreef tegen tuinsteden en de anti-stedelijkheid. Dit visionair denken kan worden gezien als een schakelpunt. België werd omschreven als het *lelijkste land ter wereld*, Antwerpen als een enorm verstedelijkt gebied met weinig groen. Dit is het moment dat groen eindelijk opnieuw op de politieke agenda gezet wordt. 1973 markeert het jaar waarin de eerste structuurschets van Antwerpen ontworpen werd die de noodzaak van groen in acht nam. Tritsmans beschrijft dit als een besef dat men generaties lang het groen had vernield en groen een katalysator werd voor maatschappelijke vernieuwing en, jawel, internationaal prestige.

Toch lijkt er in de stad anno 2017 nog steeds een gebrek aan groenruimtes te zijn. De groene ring waar de KVNS

voor pleitte, is de beruchte aoringweg van Antwerpen. Vandaag de dag bestaat nog steeds het idee bij verschillende natuur- en milieuroorganisaties dat deze ring groen moet worden om de leefbaarheid van de stad drastisch te verbeteren. En zo lijkt het net alsof stadsbestuurders nog weinig hebben geleerd van het verleden. Kunnen zij het boek van Tritsmans als naslagwerk gebruiken? Hij laat in het boek zien hoe verschillende debatten en belangen elkaar raakten. Internationaal prestige, bewonersparticipatie, verkeersproblematiek, volksgezondheid en leefbaarheid zorgden voor verschillen in denken over stedelijk groen. Maar de planningsprocessen die werkelijk schuilgaan achter de discussie van groen blijft enigszins achterwege. Stedelijk groen staat onder druk – in de anderhalve eeuw die beschreven is in het boek, maar nu nog steeds. Zo is de groene ambitie van de stad Antwerpen er nooit echt in geslaagd om werkelijkheid te worden.

Literatuurselectie

Tritsmans, B. (2016). *Bomen zijn waardevolle bijkomstigheden*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.

Demi van Weerdenburg (dvanweerdenburg@gmail.com) is masterstudent Urban Geography aan de Universiteit Utrecht, en is redactielid bij AGORA.